

i 2004) er merkeleg nok ikkje med i analysen endå han der og andre stader teiknar det same biletet.

Det er to andre aspekt ved boka ein òg kan trekkje fram. For det første har religionssosiologar sidan 1960-talet innsett at den synlege delen av religion berre er halve saga og knapt nok det. For å vere eit så stort fagfelt som religionsvitenskap, er ein overraskande usamde om grunnlagsomgrepa, med dei konsekvensane det fører med seg for metodeval og teoretiseringar. Den substansielle definisjonen som Furseth nyttar på s. 17 frå Michael Hill, etablerer eit skilje mellom empirisk og det han kallar overempirisk røyndom. Religion blir då noko som knytter seg til eit ”overempirisk segment”, altså det som ikkje positivt kan stadfestast empirisk. Slike substansielle definisjonar avviser funksjonelle definisjonar som inkluderer verksemder som tilsynelatande har same funksjon som tradisjonelle religionar. I så fall måtte ein inkludere sekulære livssynsorganisasjonar, og i nokre tilfelle politiske ideologar. Human-Etisk Forbund blir også i dette prosjektet raskt eit tema i og med at dei får støtte frå staten som om det var ein religion.

For det andre har forskarane gjort eit klart og medvite institusjonelt grep som jo forenkler røyndomen kraftig, men som måler det ein kan måle på eit felt der måling altså er vanskeleg. Dette er forskning der det kvantitative bilet-språket dominerer (opp/ned, mange/få, stor/liten), og der det er mogleg å sammanfatte kvart kapittel og heile boka på nokre få liner. Det er avgrensande, men gjer det òg til god journalistmat, noko ein har sett i rik mon etter utgjevinga.

Lars Laird Iversen: (2014). *Uenighetsfelleskap. Blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforlaget. 174 s.

Anmeldt av Terje Rasmussen

Uenighet kan i denne boken både handle om reell uenighet, som holdning til EU, og om ulike preferanser, som det å foretrekke å bo i byen heller enn på landet. Ofte utvikler ulikhet i preferanser seg til uenighet dersom fellesskapet må ta en beslutning som berører alle. Uenighetsfelleskapet befinner seg mellom konflikter basert på misforståelser og vold. Det er definert som en gruppe mennesker med ulike meninger, som er i en felles prosess for å løse et problem

eller en utfordring. Eksempler på slike fellesskap er offentligheten, en skoleklasse, et borettslag, akademiske debatter eller en lokalbefolkning. Hovedpoenget til Iversen er at mangt trekker innbyggerne i eksempelvis Norge i forskjellige retninger, og at nettopp dette skaper fellesskap. Fellesskapet som beskrives her, bygger ikke på verdier, men på at vi kommuniserer (diskuterer, krangler). Boken er i så måte en kritikk av dem som fastholder idealet om et enhetlig verdifelleskap, særlig de som legger vekt på kulturell homogenitet som basis for fellesskap. Den har også ett og annet å si til tilhengere av teorier om deliberativt demokrati og dem som setter konsensus opp som målet for offentlig interaksjon.

For å si noe fundert om slike "skjebnefellesskap" presenterer Iversen, kanskje noe overraskende, teorier om individets sinn. De mange tesene om menneskets flerstemmige og dialogiske tankeverden som presenteres her munner pent ut i en type fremferd som her ses på som ønskelig: Fremføring av uenighet på en saklig måte, lytte til andre, ikke sette merkelapper på folk eller plassere dem i bås, akseptere at folk er inkonsekvente i sine meninger, la ideene blomstre. Dette synet på individet føres videre inn i klasserommet der Iversen har foretatt deltakende observasjon. Her er oppdagelsen at verdifelleskap ikke står mot andre, men at elever går inn i diskusjoner på egne premisser. Uenighet er her ikke det motsatte av enighet, men av *passivitet*. Uenighet ses i første rekke som respons som danner en felles ramme for deltakerne. Det fornuftige her ligger i felles temaer som fører kommunikasjonen videre, og kreativitet som kan gi nye tanker og ideer til deltakerne.

Boken har som nevnt en viss brodd mot sosialteori som setter opp konsensus som et normativt og kanskje reelt mål. Empirisk er hovedmotstanderen taushet og gruppebasert isolasjon. Påstanden er *ikke* at utviklingen eller moderniseringen har ført oss fra et verdifelleskap til et uenighetsfellesskap, men at vi alltid har vært det siste. Vekten på verdier har vært et retorisk slør, ja, en ideologi over latente og manifeste konflikter. Dette sløret ble revet til side med det voksende, synlige kulturelle mangfoldet. Dermed går ikke boken inn i debatten om utfordringer som følger i kjølvannet av et voksende verdippluralistisk samfunn. Her er forslaget et annet: La oss glemme verdiene og heller se konkret på uenighetene og deres mulige konstruktive effekter. Noe av det befriende med boken er nettopp at den omtaler argumenter og uenighet uten å være det minste opptatt av hva som er sant. Poenget er at uenighet ikke bare er et *fact of life*, men også at vi kan leve godt med den.

Boken har dels en sosiologisk hensikt i å forsøke å idealtypisk avgrense og forstå grupper som vedlikeholdes gjennom uenighet. Som sådan er den en

studie av uenighet som samhandlingstype på forskjellige nivåer i samfunnet. Dels, og i langt større grad, ønsker den å bidra normativt til å foreslå hva som kjennetegner gode og dysfunksjonelle uenighetsfelleskap i terapeutisk forstand, og dermed hvordan et felleskap bør innrette seg for å håndtere sin uenighet. Hovedformålet er å slå et lag for selve begrepet uenighetsfelleskap som beskrivelse av både individets dialogiske indre, av sosiale grupper som en skoleklasse og av samfunnet. Denne jobben gjøres ved å veksle mellom faglige bidrag (Mead, Goffman, Bakhtin, Sennett, psykologen Scott) og argumentasjon basert på egne observasjoner i skolen.

Tesen til Iversen er her at diskusjon er produktiv selv om man går inn i dem av forskjellige grunner og dessuten forblir uenige. De fleste vil kunne slutte seg til tanken om at debatt er en god ting selv om begrunnelsene er forskjellige. En vanlig idé innenfor den deliberative leiren er at man går inn i en diskusjon for å vinne motstandere over på sin side ved å vinkle egne argumenter slik at de virker fordelaktige eller rimelige på andre. Dette gir, mener man, en konvergerende effekt. Men selv om konvergensen uteblir, noe den ofte gjør, fremmer man uansett arenaer for interaksjon. Med vekten på det siste handler diskusjonen ikke så mye om en skrittvis vei frem til det beste argumentet, men om en nærmest terapeutisk prosess, om en pedagogisk måte å løse problemer på. Deltakerne forholder seg til hverandre rett og slett fordi de kommuniserer over tid. Prosessen er da å betrakte som samarbeid. Trekkes en konklusjon, reflekterer den kanskje mer hva man er uenige i enn enige om. I boken er tanken om underliggende verdier som drivkraft for integrasjon forlatt. Støtet settes inn mot det vi kan gjøre noe med i form av samarbeid og kompromiss. Utfordringen er å lære denne formen for samhandling på alle plan i samfunnet, ikke minst i skolen.

Omtrent slik leser jeg posisjonen til Iversen, som har klare fellestrekk med 'tynne' former for teorier om deliberativt demokrati, men også med mildere versjoner av feministisk og konfliktorientert politisk teori. Her er den omsatt til nærmest et program for samhandling i skolen og med implikasjoner for hele samfunnet. Tanken her er at det er selve deltakelsen som produserer legitimitet, ikke konsensus. Man identifiserer seg med konklusjonen i en debatt man har deltatt i selv om man var uenig. Når man først er kommet dithen at man lytter til de andres argumenter er man i praksis enige om prosessen, som kan skilles fra både verdier og løsninger. Med andre ord er det mulig å holde levende løsningsorienterte debatter adskilt fra verdier og kultur. Slik rydder man et felles område og oppdager kanskje likheter i all ulikheten. Om

ikke annet, så iallfall anerkjennelsen av et felles problem som man kan snakke om.

Posisjonen til Iversen plasserer seg et sted mellom Chantal Mouffe og Jürgen Habermas når det gjelder synet på offentlig debatt. Ja, han gjør det kunststykket å være nesten på linje med begge. Til å være så opptatt av uenighet, er Iversen ganske konsensusorientert. Med Mouffe avvises grensen mellom moral og politikk, og kommunikasjon er i større grad konfliktrettet. Det som fremstår som enighet kan ofte være uttrykk for retorisk manipulasjon. Med Habermas er metoden å tilstrebe saklig og sannferdig argumentasjon under fravær av tvang, selv om resultatet ikke vil være konvergens eller gjensidig forståelse. Forskjellen til Habermas er minimal (og enda mindre til Rawls). Forskjellen er større til Mouffe som legger stor vekt på at offentlig mening bærer preg av enten undertrykkelse (fortielse, manipulasjon, apati) eller åpen konflikt, som konsekvens av iboende motsetninger mellom liberalisme og demokrati. Kampen mot kapitalismens utnyttelse av felles resurser som får slike utslag hos Mouffe, befinner seg i yttergrensene eller utenfor uenighetsfellesskapet. Realiteten av Agon har her fått fjernet noen brodder som man finner hos Mouffe.

Kommunitarister vil kritisere påstanden om at man ikke trenger noe felles verdigrunnlag for å samhandle godt om felles problemer. Realister vil like vekten på konflikt, men påpeke at politikk følger sine egne regler og at politisk kompromiss like gjerne kan føre til undertrykkelse som noe annet. Habermasianere vil være enig i det meste, bare ikke i at man ikke ser enighet som noe spesielt viktig normativt poeng. Like mye er hentet fra de samme posisjonene, om karakter fra kommunitarismen, politikk (og ikke før-politikk) som selve stedet for kompromiss og enighet fra politisk realisme, vekten på kritisk saklighet fra kantianerne. Slike avklaringer er det ikke mye av i boken. Boken trekker på generell samfunnsteori, ikke politisk teori.

Boken er en lovtale for kritisk tenkning, individualitet og ferdigheten i å håndtere uenighet. Skoleklassens diskusjoner er selve modellen som ligger til grunn for kapitlene om individet og om samfunnet. Et kapittel omhandler Norge som uenighetsfellesskap. Også her går forfatteren i rette med verdiretorikken om den nasjonale kulturarven. Dette tankegodset føres dels tilbake til politikkens retorikk og dels til eldre sosiologisk funksjonalisme. En mer rimelig bakgrunn for å forstå hva fellesskap egentlig handler om henter forfatteren fra litteraturen om medieritualer og hverdagsritualer der vekten ligger på det opplevde og på integrasjon gjennom praksis. Det forestilte blir reelt.

Dette en bok som neppe kunne vært skrevet så mange andre steder enn i Norden. Bare her har vi så gemyttlige forhold at det er plausibelt å se på uenigheter i samfunnet med skoleklassen som modell. Ut fra en annen politisk og kulturell realitet, trolig en realitet også Norge er på vei inn i, vil man med rette si at denne boken ikke tar på alvor at mange uenigheter reflekterer reelle, objektive motsetninger.

Boken fører et ledig og engasjerende språk som gjør at argumentet virker overbevisende. Sjelden ser man fremstillinger om slike vanskelige temaer som kan fungere godt på bachelornivå, ikke minst i lærerutdanningen. Boken henvender seg ofte direkte til "deg", dvs. direkte til leseren og en kan få følelsen av at man leser en lærebok for videregående. Men eksemplene er mange og nærheten fungerer. Som med gode bøker flest melder mange spørsmål seg når boken slås sammen: Kan man forstå individets tankeverden og samfunnets meningsmangfold ut fra samme modell? Er beslutningene i en skoleklasse og i politikken av samme slag? Kan en skoleklasse tjene som kommunikasjonsmodell for samfunnet? Boken er nødt til å stoppe før det blir riktig vanskelig. Men på veien har den gitt leseren mangt å tygge på.